

הרב ישעיהו ח. הדרי

ראש ישיבת הכותל - ירושלים שבין החומות

על שפת הסוכה

ראשי פרקים

האושפיזין בסוכת בעל "שפת-אמת"

אברהם

יצחק

יעקב

משה

אהרן

יוסף

דוד

האושפיזין בסוכת בעל "שפת-אמת"

גילויו של ספר "הזוהר" על האורחים המתגלים בסוכה, מתייחס ודאי לסיפורים על דמויות שלא מעלמא הדין הבאות לבקר בעולמנו שלנו. הללו מופיעים בכמה וכמה מקורות בספרות ישראל. עיקר ייעודם של המתגלים לבשר בשורות טובות ונחומים. כך בספור התורה על בקור המלאכים באהל אברהם,¹ כך בדברי הנביא על התגלות המלאך לגדעון ולאשת מנוח² וכך במיוחד בנבואת הייעוד על שליחות אליהו.³

1. בראשית י"ח. ועיי"ש ברמב"ן ובשיטת הרמב"ם. על איזכור האבות ומשה בתפילה ראה "מעיינות" ח' עמ' 195, 191.
2. שופטים ו'. ושם על שלושת שלבי ההכרה: כעובר אורח נכבד, כאיש נביא, וכמלאך מרום. שופטים י"ג טז: כי לא ידע מנוח כי מלאך ה' הוא.
3. מלאכי ג' כג. וע"ע דה"ב כ"א יב: ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא, ושם ברש"י. "פתחיו של אליהו" ובמקורות המצוינים שם: "בשעריך" בטאון המועצה הדתית ירושלים, שבט תשל"ב. "לב אליהו", "חכמה ומוסר" תשל"ב, עמ' 12. על ענייני גילוי אליהו אצל בעל השפ"א ואצל ר' אליהו לופיאן.

בדברי חז"ל מצינו - פרט לגילויי אליהו אל חכמי התלמוד⁴ - את בקשת ריב"ז בשעת פטירתו: "הכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא אלי ללוותיני"⁵ ואת בקשת ר' אליעזר תלמיד ריב"ז: "התקינו כסא לרבן יב"ז"⁶ ואילו רבא המתרץ את המשניות אליבא דר' אושעיא משתבח בעצמו "כשאמות, ר' אושעיא יצא לקראתי."⁷

על רקע הנ"ל בא חידושו של הזוהר⁸ בדבר האורחים העליונים הבאים להתארח בסוכה ועל הקבלת פניהם. גילוי זה נתפרסם עם התפשטות הקבלה ונתקבל בהרבה מתפוצות ישראל. בעקבות כך כתב השל"ה (מסכת סוכה ח' ע"פ זוהר ח"ג דף קג ע"ב): "יזמין בפיו לצדיקים עליונים כי זה תפארתם כאשר הם באים בציור רוחניות לשובב אותו מכל צד. כללו של דבר שיזמין האדם תחילה בפיו לצדיקים הנזכרים ואח"כ יתן חלקם לעניים היושבים סביב שולחנו".

בסדור יעבץ (כנראה בעקבות בעל "חמדת הימים") נתוספו כנויים בהזמנה לאושפיזין: אברהם רחימא, יצחק עקדיתא וכו'.

בעולם החסידות תפס ענין האושפיזין מקום חשוב, במיוחד בדברי ההגות שנאמרו ב"שולחנות" האדמורי"ם. "קדושת האושפיזין [משמעת] שבכל יום מימי הסוכות משפיע כ"א משבעת הרועים מקדושתו בכלל ישראל"⁹. "נשפע שפע הקדושה בנפשות ישראל מבחינת שבע המדות הקדושות הנקראות אושפיזין"¹⁰.

4. שו"ת "מן השמים" מהדורת מרגליות פתיחה, על גילוי אליהו.
5. ברכות כ"ח ב וברש"י וב"צל"ח" שם. "שמועות ראייה" פ' מצורע תרפ"ט. "אבני שהם" עמ' פד. "מי השילוח" עמ' קנא. "חמש דרשות" לרב סולוביצ'יק עמ' 35.
6. ירושלמי סוטה, פ"ט הל' טז. ושם על כסא ליהושפט מלך יהודה. סוגיה שונה מבחינתנו, היא פרשת המלאכים המלווים לאדם: ראה ירושלמי פאה פ"ג ה"ח על המלאכים המופיעים באשקלון בדמותם של עולי הרגל. מלאך בדמות ר' פנחס בן יאיר, ירושלמי דמאי פ"ג ה"ג. שהש"ר א' ד על המסייעים לר' חנינא בן דוסא בתרומת הלשכה. על התפילה "התכבדו וכו'" ברכות ס' ע"ב. ומכאן, בתקופה המאוחרת מאוד הפניה בליל שבת: שלום עליכם, ע"ע שבת קי"ט ושם במהרש"א, במפרשי "עין - יעקב", דרכי-משה ס' רס"ב, "פרי צדיק" שמות עמ' 228. "עולת ראייה" ח"ב עמ' לו.
7. ב"ק קי"א ע"ב. ושם בתוס' ד"ה דמתריצנא. ב"מ ס"ב ע"ב. וראה "חידושי ר' שלמה" [היימן] סוף ההקדמה.
8. ויקרא ק"ג - ק"ד.
9. פרי צדיק דברים 245 וע"ע שם 238 - 239.
10. שם עמ' 264 וע"ע שם עמ' 272 על סיוע קדושת האושפיזין בעת ההקפות בש"ת.

עם התפשטות התנועה החסידית פשט אף הנוהג לעסוק מדי יום בענינה ובמהותה של כל אחת מדמויות אישי האושפיזין.¹¹

דברי בעל "שפת אמת" בנושא האושפיזין עמומים במידה מסוימת וכנראה שגם בצורה מכוונת. במחשבת חסידות גור הריאלית, הנזהרת מלפרנס את הדמיון, בא הדיון כאילו בצורה אגבית, הן בבחינה הכללית - במושג האושפיזין, והן בבחינה הפרטית - על אישי האושפיזין.

אמנם בעל "שפת אמת" הרחיב את מושג האושפיזין גם על ישראל ביחסם אל הקב"ה, ומדבריו עולה שהסוכה היא דירת אושפיזין משתי בחינות: ישראל אורחים הם בסוכה, מכוח ציוויו של המארח, שציוה על הישיבה בה, ומאידך הם עצמם מארחים בסוכה את האושפיזין העילאין.

נוסח זה על הסוכה כבית הארחה יסודו בדברים החוזרים ונשנים אצל בעל שפ"א. "מצות סוכה - לצאת מדירתו, לחסות בצילו ית' ואנחנו כמו אורחים בביתו של הקב"ה."¹²

מיסודה של הארחה נגזרים הסברים לכמה וכמה מענייני החג: מצות ד' מינים, מצות השמחה, הדין על המים, הסמיכות לשמיני עצרת.¹³

"כשהמלך מזמן אורחים נותן להם משאלות לבם כדאיתא¹⁴ 'מאן דמזמן, למיכלה ולמישתיה זמין' ולכן אומר לנו 'ולקחתם לכם, שנבחר לנו החיים' כדי שלא יהיה מצד החסד בלבד [הדגישה התורה] לכם, מצדכם".¹⁵

11. ראה לדוגמה "תפארת שלמה" סוכות, "פרי צדיק" סדר האושפיזין - לקט שושנים כמנהג צאנז", ובעקבותיהם גם אצל חכמי דורנו: "פחד - יצחק" סוכות. וראה בסיפורי חסידים לרש"י זווין, מועדים עמ' 113 על מי ששמו כשם האושפיזין של אותו יום. "תורת אמת" ח"ג עמ' לא. המנהג בין צדיקי הדור שאנשים ששמו כשמות האושפיזין, מחשבין לשמם לקדושת היום בסוכות. בספר התודעה עמ' פ' הסביר את יסוד האושפיזין בהופעתו של ממ"ה הקב"ה עם פלמייתו - שבעת הרועים. ושם על מנהג הספרדים להכין כסא לאושפיזין, והשווה לעיל: הכינו כסא וגו', והכנת "כסא של אליהו" בברית מילה. וראה עוד שם בעקבות הזוהר על מושגי הגרות, הגלות וההארה המשותפים לאושפיזין, לישראל ולחג הסוכות. אמנם, במאמר ה"אושפיזין בסוכתנו" "ספר המועדים" - סוכות, וב"מחנים" סוכות תשכ"א, יש כמה וכמה יסודות מוטעים.
12. עמ' 184 שפ"א דברים תרל"ה וכן, עמ' 193 תרמ"א ד"ה בסוכות, עמ' 222 תרנ"ב ד"ה מצוות הסוכה, עמ' 223 תרנ"ג ד"ה בסוכות
13. שם עמ' 184 ד"ה שמ"ע, עמ' 190 ד"ה זמן, בעמ' 194 ד"ה בפסוק, עמ' 181 ד"ה "ולקחתם לכם", עמ' 192 ד"ה ד' מינים, עמ' 201 ד"ה במשנה. וע"ע בסוף הפרק על בחינת המקום בסוכה.
14. זוהר ח"ג צ"ג ע"ב.
15. תרל"ד, ד"ה ולקחתם, עמ' צ"א.

בעצם מעשה האירוח יש מן הכסופא, שהרי האורח סביל הוא וזוכה למתנת חינם, משום כך, המארח האידיאלי מקנה לאורחיו הרגשת יצירה עצמאית "ולקחתם לכם". מכאן עולה, אחד ההסברים, על הקשר פנימי בין הסוכה ונטילת הלולב.¹⁶

כדי להקהות את הרגשת הכסופא של האורח, בא אירוח נאצל זה בסבר פנים יפות ובשמחה והוא שורש שמחת החג. "השי"ת נותן בימים אלו שמחה לבני"י כמ"ש 'שמחתם',¹⁷ וכן "ע"י מצות ד' מינים שהם מביאים שמחה, כי בעה"ב צריך לקבל האורח בסבר פנים יפות".¹⁸

הארח משמחת זו יש לה משמעות נוספת. שנינו "בחג נדונין על המים",¹⁹ דין זה נוהג "בזמן שמחה, כי הקב"ה כביכול שמח בהכינו מזון לבריותיו וכמ"ש²⁰ 'הנה נתתי לכם וכו' כל עשב וכו', ובכל מקום דכתיב לשון זה²¹ הוא לשם שמחה, ללמד לאדם לקבל אורח בסבר פנים יפות, לתת צדקה בשמחה, לכן קבע זמן הפרנסה בזמן שמחתנו".²² אמנם מכללי ההנהגה שאף מתן זה תלוי במעשה התחתונים, "לכן כפי מה שנמצא אנשי דעת שמכירין טובת השי"ת, יש לפניו ית' שמחה להשפיע להם כל טוב, לכן בזמן הזה שירוד שפע פרנסה, יש שמחה לפניו במרום".²³ שפע פרנסה זה הוא אף בעל תוכן רוחני-פנימי ומכאן שאיבת רוח הקודש בשמחת בית השואבה בימי החג. מים, חיות ושפע בגשמיות וברוחניות [מושג שהוראתו הבסיסית בענייני המים].²⁴

-
16. שער הכוונות ק"ג ע"ד על נטילת הלולב בסוכה.
 17. שם צח ד"ה "בסוכות תשבנו". בזה הוא מיישב כיצד אפשר לצוות על השמחה, אכן מלעילא מעניקים לאדם מישראל שמחה, שבעזרתה יקיים את מצוות השמחה. בשם הגר"א מוסרים שמצות "ושמחת בחגיך" היא הקשה ביותר לקיום.
 18. עמ' צא', תרל"ד ד"ה ולקחתם. וכך הוא דורש את הפסוק "אשרי יושבי ביתך" – בסוכה שנקראת "ביתו של מקום", "עוד יהללך סלה" – ע"י הלולב שיכולין להלל ולשיר לפני יבשמחה". וראה לעיל הערה 16.
 19. ר"ה פ"א מ"ב. [ט"ז ע"א]
 20. בראשית א' כט.
 21. ספרי קורח קי"ט, וראה תו"ש שמות פ"ד אות ע"ה.
 22. שפ"א דברים, ק"א תרמ"ג ד"ה במשנה. מקור שמחת החג הוא, לפיכך, בשמחה העליונה על המשך פרנסת העולם. המים – מיסודי החיים הגשמיים.
 23. שם.
 24. שם.

בהמשך כיוון מחשבה זה בדבר היותנו אורחים בסוכת החג, מתבהרת אף הבחינה השניה - הזמנת האושפיזין לסוכתנו דוקא בימי הסוכות. ממדרגה של אורחים הופכים ישראל בסוכה לאזרחים הזכאים להזמין את אורחיהם.²⁵ נמצא שזו המידה העליונה ביותר של הכנסת האורחים - שהם עצמם נעשים מארחים,²⁶ ואולי גם לזה התכוין בשנת תרנ"ג [ד"ה בסוכות], כשפרש את דרשת "הזוהר" על הפסוק "תשבו שבעת ימים",²⁷ לפי פשוטו "היא מצוה שצוה אותנו הקב"ה לישב בסוכה", אלא שבכוחנו להושיב האושפיזין בסוכה, לכן אמר "תיבו אושפיזין", הפניה "תשבו" היא איפוא לאושפיזין. ע"י שמקיימים המצוה לשמו יתברך, שורה הקדושה בסוכה.²⁸ אנחנו הופכים לאורחים רצויים הרשאים להזמין אורחים נוספים, ומסתלקת לה הכסופא בת הלוויה של כל אורח.

אמנם בדברי ה"שפת אמת" באו הנמקות והעמקות נוספות לחידושו של "הזוהר" על בקור האושפיזין.

יחודו של חג הסוכות שכתוב בו "שבעת ימים בשנה"²⁹ מה שלא כתוב כן בשום מועד.³⁰ שבעה ימים אלו "הם כמו מנורה של ז' נרות" דכתיב "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה", פי' דכתיב "יורא וכו' האור כי טוב... ויבדל וגנוז לצדיקים"³¹ לכן, בגלל גניזתו, אינו יכול להאיר זה העולם ע"י הרשעים". אולם בסוכה "שיש הגנה והבדל יכול להתגלות מאור הגנוז תוך הסוכה". זרוע הוא האור, אמנם מתחת לפני השטח הפרוץ, אבל הוא מבצבץ, בשבעת הימים המיוחדים בשנה, מבעד לחרכי הסוכה, שהיא טריטוריה בפני עצמה, ואין היא בכלל "זה העולם". הגניזה היא לצדיקים, והגניזה היא בצדיקים ומכאן התגלותם בסוכה מתוך הגניזה,³² ולכן "איתא ג"כ שהצדיקים - זרועי האור - נעשים אושפיזין בסוכה.

25. שהרי בעלמא אמרו "אין אורח מכניס אורח" (ב"ב צ"ח ע"ב).

26. השווה רמח"ל דרך ה' ח"א פ"ב. על מתנת היצירה שנתן היוצר וראה "חכמת הקודש", התעלות העולם פי"א: "ובזה יעשה הנברא את עצמו".

27. זוהר, ויקרא ק"ג ע"ב.

28. שפ"א דברים קי"ב, תרנ"ג ד"ה בסוכות. הוא העביר אפוא משוואה בין הקדושה שהיא תופעה של קיום המצווה, (וע"כ קרובה יותר לתפישתנו) לבין הופעת האושפיזין.

29. ויקרא כ"ג מא.

30. שפ"א דברים עמ' 200 ד"ה והנה כתיב. וראה להלן שמחת בית השואבה הערה 29.

31. חגיגה י"ב ע"ב. וע"ע זוהר ח"ב קפ"ו ע"ב. ילק"ש זכריה ס' תקע: מנורת זהב.

32. כך מתפרש - בהמשך דברי השפ"א - גם חציו השני של הפסוק, על השמחה הקשורה להתגלות. וראה מעין זה בסידור בעל התניא "שמחת - ההתגלות" ומכאן התגלות האושפיזין.

ואין חידוש³³ שהלוא אמרו חז"ל שחל שם שמים על הסוכות [וזאת] ע"י שיש הננה והבדל".³⁴

בפן אחר דן השפ"א על הסמיכות של ימי התשובה לסוכות ועל הזיקה של ישראל למעשי האבות, שהם המאפשרים את ביקורם של האושפיזין.

"עיקר התשובה הוא להיות דבוק בשורש למעשה כמש"נ בשם פרקי ר"א³⁵ והשיב "לב אבות על בנים".³⁶ ועפ"ז דרש בעל שפ"א את הפסוק "גר אנכי בארץ... ככל אבותי, שהאבות היו גרים בעולם, ועיקר ההליכות שלהם היה למעלה, עד שאמרו 'האבות הן המרכבה', וכמו כן נמצא בסוכות מעין גירות זה בכל איש ישראל".³⁷ התופס את העולם כארעי ואת מעמדו בו כגר, הופך לאזרח בטרטוריית האבות. אכן זוהי סוף משמעותה של הסוכה "ולכן איתא בזוה"ק³⁸ 'בסוכות תשבו' על האושפיזין שלהיות עתה עושין בני" כמעשה אבותיהם, בא כח האבות לסייע להם".³⁹

לב אבות - האושפיזין - בא אל הבנים - היושבים בסוכה - כאשר הבנים שמים אל לב לשוב אל אבותם.

בעקבות בעל חידושי הרי"ם, דרש בעל שפ"א את הפסוק "מאשפות ירים אביון' המוטלים באשפתות והבלי העולם מתרוממים ע"י התשובה, ועתה אחר ימי התשובה שנעשין בני" נדיבים ואצילים, 'להושיבי עם נדיבים, עם נדיבי עמו' מושיב אותנו עם אושפיזין עלאין, 'נדיבי עמו', כמ"ש 'כל האזרח בישראל ישבו בסוכות'.⁴⁰

33. בעצם הדגשה זו מובלטת עוצמתו של החידוש בהזמנת אורחים עליונים.

34. שפ"א שם, ועיין גם עמ' ק"ז תרמ"ח ד"ה חביבה.

35. פמ"ג

36. שפ"א עמ' 222 תרנ"ב ד"ה מצוות הסוכה.

37. שם. וע"ע בפרק על הסוכה כקבועה וארעית.

38. ויקרא ק"ד ע"א.

39. שפ"א שם.

40. שם ד"ה מו"ז ז"ל. אולי רמז לזכויות האזרח של בעלי התשובה, ואולי לכינוי של אברהם האזרחי

(ב"ב ט"ז ע"א) היושב ראשונה בין האזרחים - הנדיבים נדיבי עמו. וע"ע בעמ' 212 בפסוק

"מאשפות ירים אביון (ד"ה איתא בזוה"ק) להושיבי עם נדיבים", על התיקונים שנעשו בימי

התשובה, שנתקרבו הרחוקים עד שזופין לישב בסוכה עם אושפיזין עלאין.

לעומת הנסיונות הללו לתת מימד עיוני-הגותי-מחשבתי-חזוני לבקורי האושפיזין, בא בטווי לגישה ריאליטית, בשנת תרמ"ד. גישה אופינית למחשבת גור האמונה על הבקורת הקוצקאית, מיסודה של השיטה הפשיסחאית.⁴¹

על בחינת ענני הכבוד אפשר לדון רק אחר יוהכ"פ, "כי לא בכל עת אנו זוכין לזה, רק בהיות פעם אחת בשנה שבנ"י מטהרין, אז באין למדרגה זו... וכתוב 'למען ידעו דרתיכם' חסר⁴² פ', שהוא עדות שלא יתיאשו בנ"י עצמם באחרית הימים, כמונו היום בשפל המדרגה, עכ"ז צריך איש ישראל להאמין... כי לא יוכל להיות נטבע לגמרי בטבע וזהו 'בסוכות הושבתי' [ר"ל, הישיבה ההיסטורית החד-פעמית משפיעה והולכת לאורך כל התקופות] "ואפשר כי בדורות הללו חביב ביותר לפניו ית' מצות סוכה שקראו בזוה"ק צילא דמהימנותא. כי הראשונים הרגישו בחלות שם שמים על הסוכה וראו האושפיזין ואנחנו - אין אתנו יודע עד מה⁴³ ועכ"ז אנו חוסין בצילו כמאמר⁴⁴ עם עני ודל [במדרגתו] וחסו בשם ד"⁴⁵.

הבנתו של בעל "שפת אמת" בענינם של האושפיזין מתמקדת איפוא בשלוש בחינות.

א. המעבר ממעמד של אורחים כסופים לאזרחים מארחים. מעבר המצטלב עם ערכים נוספים המשמשים בחג הסוכות;

ב. התגלות אור האושפיזין הגנוז בתוככי הסוכה המוגנת והמוארת.

ג. בחסות דפנות הסוכה הארעית - פגישת הבנים השבים עם דמויות האבות ה'גרים'. ועם כל זאת מבצצת תפיסה מציאותית מלאת צניעות וענוה רוחנית: הראשונים ראו ואילו אנחנו!;

41. השוה למשל הסיפורים על ענייני האושפיזין וסדרם "ספורי חסידים", מועדים לרש"י זווין (112-114) אמנם ראה שם סיפור ד'. ובספרו של הרב ברומברג "מגדולי החסידות" על בעל השפ"א עמ' ט"ז שבילדותו בקש לראות את האושפיזין.

42. עיל לעיל על בחינת המקום בסוכה בהערה 11.

43. ע"פ תהילים ע"ד ט.

44. צפניה ג' יב.

45. שפ"א עמ' 202 תרמ"ד ד"ה איתא בגמ'. מקור הדברים בדברי הרי"ם "שנקרא עתה יותר צילא דמהימנותא". ואולי הכוונה למה שנרמז בשפ"א עמ' ק"ו ד"ה חביבה, "נקרא צילא דמהימנותא, שצריכים להאמין שהוא המקום שחל עליו ש"ש. ועל זה הדרך צריך להאמין באפשרות בקורם של האושפיזין.

כנזכר לא באו דברים מפורשים בתורת "שפת אמת" על אישי האושפיזין, אולם תוך כדי עיון בנושאי סוכות האחרים, באו גבישי מחשבה על האבות ביחסם לעניני החג. הדעת נותנת שענינם צף ונדון ביום אושפיזא שלהם. מכל מקום מרבוי הדברים בשנים תרל"ב-תרס"ה עולים עיונים בכל דמויות האושפיזין ודוקא בקשריהם עם נושאי חג הסוכות.

אברהם

המכנה המשותף בין עולמו של אברהם אבינו לבין ערכיה של הסוכה יסודו בעקרון היבדלות. גם ברקע ההיסטורי וגם במהות הערכית מתייחסת הסוכה להבדלה שבין ישראל לעמים.

ענינה של הסוכה בזכרון העבר "כי בסוכות הושבתי את בני" בהוציאי אותם מארץ מצרים" [ויקרא כ"ג מג] ולא נתפרש היכן נבנו סוכות אלו. במדרש הנבואי בא זכרו של מאורע זה - לפי הבנת בעל שפ"א - בהדגשת היסוד המדברי "לכתך אחרי במדבר" [ירמיה' ב' ב]. הליכה זו כוללת את כל המרכיבים המדבריים וביניהם גם את הישיבה בסוכות. זה מה שניסח בעל שפ"א "סוכות הוא רמז למ"ש 'לכתך אחרי במדבר'"⁴⁶.

היציאה למדבר, יסודות של פרישות והתבדלות שולטים בה. עזיבת ישובי תרבות ומקומות מטופחים ונדודים בארץ לא ידועה. אכן זוהי "מדרגת אאע"ה שכתוב בו 'לך לך מארצך', ואמנם לשתי תופעות אלו, נדודי אברהם ונדודי ישראל במדבר,⁴⁷ ענין רוחני משותף. מסעותיו של אברהם קשורים לתהיותיו והוא מה שפרשו⁴⁸ את הפסוק בתהילים [מ"ה יא] 'שמעי בת וראי' על א"א שראה בירה דולקת ותמה, 'תאמר שהעוה"ז בלי מנהיג, הציץ עליו הקב"ה, אני הוא בעל הבירה'"⁴⁹.

46. עמ' 220 תרנ"א ד"ה סוכות וע"ע ק"א תרמ"ג ד"ה "עוד לענין" "מצות סוכה שהיא כענין לכתך אחרי במדבר. וכן עמ' ק ד"ה "ענין הליכה"

47. מכתם של ישראל הנדודים במדבר באה הנדידה מהבית לסוכה.

48. ב"ר ל"ט א.

49. אפשר רמז כאן ל"מציץ מן החרכים" שבסכך הסוכה. וע"ע שפ"א עמ' קה, סוכות תרמ"ז ד"ה למען: בחינת הסוכה שהוא רמז לדור המדבר, הוא כענין מצוה ראשונה של א"א לך לך וכו' אל הארץ אשר אראך, שע"י שעזב ארצו ומולדתו זכה לראות מה שאינו יכול לראות בדרך הטבע. וכן כתוב בספרים כי סוכה הוא מלשון סוכה ברוה"ק. וע"ע קבוע וארעי הערה 28.

מה שאירע לאברהם, האישיות הפרטית בעבר הרחוק, מתרחש מידי שנה בכלל הישראלי הנע במעגל הזמן. "כמו כן בכלל ישראל, ר"ה ויוהכ"פ [הוא בחינת] 'שמעי בת וראי'⁵⁰ ומתפללין בני"י 'תן פחדך', 'וידע כל פעול' ומתמיהין על שנעלם כבוד מלכותו בעוה"ז, והתשובה לתמיהה, בהמשך הפסוק בפרק מ"ה בתהילים 'שכחי עמך ובית אביך' והוא מצות הסוכה שבני"י מתפרשין מכל האומות".⁵¹

בין הערכים האוניברסליים של הימים הנוראים - הציפיה לגלוי מלכות שמים, לבין הערכים הלאומיים - היסטוריים של סוכות מגלה בעל שפ"א סתירה. אכן הוא עצמו מיישבה תוך כדי המשך "מדרש" הפסוקים בתהילים "ויתאו המלך יפיך" [בר"ר פ' לט"א] [של הנבחרת מבין כל האומות] "שכל מה שברא הקב"ה כל האומות - הגם שראה שלא יזכו - רק כדי להיות ניכר שבחן של בני"י כשושנה בין החוחים".⁵²

הבדלה זו שעמד עליה בשנת תרנ"א, חזר והבליטה בצורה נמרצת יותר לאחר י"ג שנה, בסוכות תרס"ד, "בסוכות נבדלין בני"י מן האומות ע"י מצות סוכה שהיא דירה מיוחדת לכל האזרח בישראל".⁵³ אולם - בצורה פרדוקסלית - הבדלה זו יסודה באחריות שיש לישראל כלפי גורל האנושות. "דוקא בחג מקריבין ע' פרים מול ע' אומות, לומר דכל מה שבני"י נבדלין לעצמם, מזכיין ג"כ לכל העולם".⁵⁴

מתח כזה בין פתיחות להצטנפות, מצינו אף אצל אברהם שבקש לקרב כל העולם אל הקב"ה.⁵⁵ ואמר לו "לך לך" [בראשית י"ב א] וכשתהיה נבדל בפני עצמך, עי"ז "ונברכו בך כל משפחות האדמה".⁵⁶ אמור מעתה: קביעותו של חג הסוכות 'הלאומי' לאחר ר"ה 'האוניברסלי' מיסודו של אברהם אבינו היא באה.

-
50. אפשר ש"שמעי" רמז לשמיעת התקיעות, "ראי" - לחוט של זהורית.
51. שפ"א עמ' 220 תרנ"א ד"ה סוכות הוא רמז. ועיין גם עמ' קה' תרמ"ז ד"ה למען.
52. שה"ש ב' ב' ושם במדרשי חז"ל. שפ"א עמ' 220 תרנ"א ד"ה סוכות הוא רמז.
53. שפ"א קי"ט ד"ה בסוכות נבדלין. יש כאן פרוש אגבי להדגשת התורה "האזרח בישראל", בעל הדירה הוא האזרח. היחיד הישראלי בולט לא רק במאכלים ובלבושים אלא אף במגורים. השוה דרשת חז"ל, יבמות מ"ז ע"ב: "אל אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אלין" (רות א' טז) ובר"ר: אין דרכו של ישראל לדור וכו'.
54. שפ"א שם. פרדוקס כזה מגלה בעל שפ"א בצורה אופיינית גם בהבדלה הטריטוריאלית. ב"ביהמ"ק שהיו נבדלין בני"י, האירו גם לכל העולם, וכן איתא במדרש (ויק"ר י"א) אילו היו האומות יודעין כמה ביהמ"ק טוב להם היו מעטרין אותו בזהבים" עיי"ש. (אמנם לפי הנוסח שונה, היו מקיפים אותו בקסטריות)
55. כנראה רמז למדרשים על תקופת ילדותו של אברהם, בר"ר ל"ח יג וע"ע רמב"ן בראשית י"ב ב.
56. שפ"א 238, תרס"ד ד"ה בסוכות נבדלין. יסוד זה הוא ממשנתו של בעל חידושי הרי"ם.

יצחק

מהותו של יצחק מקופלת בשמו, ע"ש הצחוק והשמחה⁵⁷ ומכאן ענינו אצל חג הסוכות. שמחת החג אינה ענין לעצמה בלבד אלא מתיחסת היא אף למה שקדם לה - הימים הנוראים. "השמחה של החג היא העדות על [זכאותם של] בנ"י כמ"ש חז"ל⁵⁸ שנתן הקב"ה סימן מי ניצח בדין"⁵⁹.

היסודות הפסיכולוגים של התייחסות הדדית זו - אימת הדין ושמחת הרגל - שתולים בנוסחת "תנא דבי אליהו"⁶⁰: "אני יראתי מתוך שמחתי, ושמחתי מתוך יראתי". והסברם ע"פ דברי בעל "העיקרים"⁶¹ המקשה [בנוסחו של בעל שפ"א] "הלוא עיקר עבודת השי"ת ביראה, ואיך כתיב 'תחת אשר לא עבדת וכו' בשמחה' כי יראה ורעד היפוך השמחה, ומתרץ כי אדם השלם כפי מה שמוצא השלמות הוא מלא שמחה, ולפי שעיקר השלמות - היראה, מביא עוד שמחה". "והיטב דבר, כי אין לך שמחה כזו שזוכה האדם להיות ירא... כי יראה האמיתית מביא שמחה"⁶².

מכאן המשיך השפ"א את קו המחשבה "היראה האמיתית נולד ממנה שמחה והוא סימן על יראה, וכמו"כ שמחה אמיתית מביאה לידי יראה. בימים הנוראים שנופל פחד ויראה על כל באי עולם, אבל בנ"י, שלהם יראת אמת באין אח"כ לשמחה, והיא עדות על היראה שהיא אמת.⁶³ אחר ר"ה ויוהכ"פ שזכינו לשוב לפניו וליראה ממנו, יראה זו מביאה שמחה"⁶⁴.

אכן, הרכבה זו היא ענינו של יצחק. "נקרא שמו של יצחק אבינו ע"ה על השמחה", [שם] "שהגם שהיה בחינת פחד ויראה"⁶⁵. "יצחק אבינו שהיה מלא פחד ד' נקרא יצחק ע"ש השחוק שהיה מלא שמחה"⁶⁶. מכאן זיקתו לר"ה ולסוכות. יש רמז בלידת יצחק שאמרה שרה 'צחוק עשה וכו' כל השומע יצחק' [בראשית כ"א י']

57. רש"י בראשית י"ז ו' ושם ברמב"ן. תו"ש בראשית י"ז אות קמ"א. שפ"א 220, תרנ"א ד"ה סוכות זמן שמחתנו.

58. ויק"ר ל' ב.

59. עמ' 200 תרמ"ג ד"ה השמחה.

60. פרשה ג' ד"ה עוד אמר דויד, (איש שלום). וע"ע שמחת בית השואבה הערה 55.

61. מאמר ג' פל"ג.

62. שפ"א, 220 תרנ"א ד"ה סוכות.

63. שם, 200 תרמ"ג ד"ה השמחה.

64. שם, וכן שם 220 תרנ"א ד"ה בסוכות, ועיין גם תרל"ט ד"ה והיית אדך שמו.

65. שם עמ' 200, ד"ה השמחה. השווה בראשית ל"א נג: בפחד אבינו יצחק.

66. שם 220, תרנ"א שם ד"ה סוכות זמן שמחתנו.

ויש לפרש על שמיעת קול השופר שהוא בחינת אילו של יצחק, והוא לעורר יראה בלבות בני, [אמנם] היא הבטחה שמביא [שמיעת השופר] לידי שמחה בחג הסוכות. וז"ש 'תקעו בחודש שופר, בכסה ליום חגנו' [תהילים פ"א ד], היינו חג הסוכות רק מתלבש בר"ה בבחינת יראה".⁶⁷

במערכת היחסים בין ר"ה לסוכות משתבצת גם בחינה נוספת בדמותו של יצחק. המרחב המשמח של סוכות נתון במיצר של ר"ה. "מן המיצר קראתי וכו", [תהילים ק"ח ה] זה השם הוא בחינת ר"ה ויוהכ"פ וסוכות, ומקודם היה נסתר במיצר, ובסוכות הוא במרחב...ויש מתקרבין מתוך המיצר ויש מתוך השמחה".⁶⁸ תהליך סלקטיבי זה רמוז בדרשת השם⁶⁹ "ביצחק יקרא לך זרע, ביצחק ולא כל יצחק".

"והוא בכונה מכוונת שיצא יעקב מתוך יצחק, זרע אברהם נגזז ביצחק, ונתברר בו ויצא משם יעקב".⁷⁰

מכאן אף הפן הסלקטיבי שבבארותיו של יצחק. את בארות אברהם סתמו הפלישתים "כי אהבה [מדתו של אברהם] מיוחדת רק לבני, ואין שייכות לסט"א. אבל ביראה [מדתו של יצחק] יש יראה חיצונית, וזה 'לנו המים', כי יראת עונש נמצאת בכל הברואים, ובני צריכין לברר יראה אמיתית מכח הרוממות... בלבד".⁷¹

ענינם של בארות יצחק אצל סוכות שאז נדונין על המים, הוזכר ע"י בעל שפ"א גם בהקשר אחר. "בחג האסיף... נאספו כל העדרים, לכן נפתח בו הבאר, ומשם שואבין רוח הקודש, כמו שהיה בשמחת בית השואבה", בסוכות מקריבין ע' פרים על האומות, ולכן "לא רבו עליה ונקראת רחובות".⁷²

67. שם 200. וראה עוד פעמים הרבה על ערכי הסוכות המקופלים בר"ה, כפי שנוסחו בתורתו של השפ"א, ולעיל בפרק על סמיכות ימים נוראים לסוכות.

68. שפ"א עמ' קיג, תרנ"ד ותרנ"ו ד"ה לימי ר"ה וסוכות איתא ועיין גם תרמ"ב ד"ה כתיב מן המיצר. השווה רא"ש ר"ה פ"ג ס' ד', רמז לתקיעת שופר בר"ה מהצד הצר בשופר. "אנו לי-ה" בשירת בית השואבה, סוכה נ"א ע"ב.

69. נדרים ל"א. סנהדרין נ"ט ע"ב.

70. שפ"א שם.

71. שם. על בארות האבות כביטוי לעבודת ה', זוהר ח"ג ש"ב ע"ב. תו"ש בראשית פכ"ו אות פ"ד.

72. שפ"א עמ' ק"א, תרמ"ג ד"ה עוד לענין ועיין גם 212, תרמ"ח ד"ה איתא בזוה"ק.

תרכובת ערכי היראה והשמחה, "ימים נוראים" וסוכות, המתבטאת באישיותו של יצחק, יש לה אף ביטוי טריטוריאלי, "בביהמ"ק כשהיה איש ישראל נכנס היה מלא פחד ומלא שמחה"⁷³.

מכאן העמיק בעל שפ"א בענינה של שמחת בית השואבה הנפתחת במוצאי יו"ט הראשון שהוא ליל אושפיזא של יצחק. "לכן היתה שמחת בית השואבה, בירושלים, ששם מקום היראה, וע"ז נקראת ירושלים, ע"ש היראה והשלמות"⁷⁴ שזכו בני"י לקבל שם"⁷⁵.

יעקב

מכל אישי האושפיזין מיוחד הוא יעקב שבמקרא בא זכרו מפורש ביחס לסוכות. "לא מצינו בכתוב סוכה רק אצל יעקב כמ"ש 'זלמקנהו עשה סוכות'⁷⁶ הזיקה בין יעקב לסוכות מוסברת ביסוד ההתכנסות, והתכנסות זו מוסברת בסמיכות שבין סוכות לימים נוראים. איתא בזוה"ק⁷⁷ "ויעקב נסע סוכותה" כי אחר ר"ה ויוהכ"פ סט"א רודפת אחר בני"י והסוכות הוא הגנה. דאיתא במדרש,⁷⁸ כנוסו וכנוס בניו הצילו מיד עשו, וכנוסו הוא סוכה שמאסף כל נפשות בני"י שע"ז רמזו⁷⁹ כל בני"י ראויין לישיב בסוכה אחת, וע"ש זה נקרא חג האסיף"⁸⁰.

ייחודו של יעקב, שע"י פעולתו נעשו ישראל חטיבה לאומית אחת. הוא המאסף "האספו ואגידה לכם" - את כולם בסוכה אחת. הבחינה הלאומית שבסוכות, זו המתייחסת לאברהם המתייחד, בעבר הנהר, מכל באי עולם, היא הבחינה

73. שפ"א עמ' 220, תרנ"א ד"ה סוכות זמן שמחתנו. וראה ב"שיחות הסבא מסלבודקה" עמ' 54: שמחת היראה. ואכמ"ל בבחינת האב ובנו - אהבה ויראה - המקדשים בעלייתם הראשונה את המקום.

74. ע' מדרש תהילים ע"ו, תו"ש בראשית כ"ב אות קס"ג.

75. שפ"א עמ' 220, תרנ"א שם ד"ה סוכות זמן שמחתנו. ויש כאן רמיזה לדברי בעל ה"עיקרים" על השלימות המורכבת מיראה ושמחה.

76. שפ"א עמ' 218. תרנ"ג ד"ה לא מצינו בכתוב. וזה גם המקום הראשון בתנ"ך שמושג הסוכות נזכר בו. (השווה ישראל קדושים" ס' ז' "מחשבות חרוץ" עמ' פ"ו). על הדגשת המקנה, ראה שפ"א סוכות תרל"ד ד"ה "ענין סוכה", תרנ"ג ד"ה "בסוכות תשבו" וע"ע "קבוע ועראי" הערה 11.

77. ויקרא ב', ע"ב.

78. ב"ר פ"ד א'.

79. סוכה כ"ז ע"ב.

80. שפ"א עמ' 220 ד"ה תרנ"א ד"ה איתא בזוה"ק ועיין גם עמ' 218 תרנ"ג ד"ה לא מצינו. ועיין גם עמ' קי"ב תרנ"ג ד"ה בסוכות.

התאורטית כי עדיין אין עם מי לקיים מסגרת שבטית לאומית. לעומת זאת אצל יעקב, העושה לביתו, קם הדבר ונהיה בפועל; שני מחנות המתכנסים בצל הסוכה. מה שהיה אצל אברהם בכח וברמיזה, הפך להיות אצל יעקב בפועל ובמעשה, ומכאן ההדגשה המפורשת "ויעקב נסע סוכתה... סוכות".

משה⁸¹

בחינת הענוה של משה היא שמיחסתו לעניני הסוכה, הסמיכות של סוכות ליוהכ"פ הביאה את בעל "שפ"א לדרוש את הפסוק [ישעי' כ"ט יט] "ויספו ענוים בד' שמחה" שפרושו הפשוט תוספת זו של שמחה בזמן הגאולה, יתרה היא על אמונתם הקודמת. תוספת השמחה ורבויה ודאי שהם אופיינים לחג הסוכות, 'ויספו', ירבו שמחה. תוספת מרובה זו מתיחסת לענוים. הענוה והעינוי בני בקתה אחת הם, כי המתענה א"א לו להתגאות⁸² ומכאן ש"זכו בני" לבחינת ענוה ביוהכ"פ במצות ועניתם⁸³.

אף הסמיכות ר"ה ויוהכ"פ נדרשת בפנים דומות. הצמד ימים נוראים, ר"ה ויוהכ"פ, משמעותו יראה וענוה. על היחס ביניהם נאמר במשלי [כ"ב ד] "עקב ענוה יראת ד'" ופירש רש"י, ענוה עיקר והיראה טפלה ועקב לה. ובלשון בעל שפ"א "יראה מביאה לידי ענוה"⁸⁴ ומכאן ענינו של יוהכ"פ לאחר ר"ה. מכוחה של ענוות יוהכ"פ מתוספת והולכת השמחה בסוכות.

על היפוכה של הענוה, על בעל גסות הרוח, מסרו חז"ל שהקב"ה אומר "אין אני והוא יכולין לדור בעולם" [סוטה ה' ע"א] אכן כל עיקרה של מצות סוכה הוא דיור בצילא דמהימנותא שהרי חל שם שמים על הסוכה והיא נתפסת כ"דירת שמים"⁸⁵.

-
81. על סדר האושפיזין, ראה טעמי המנהגים עמ' רס"ז ולעיל הערה 41. אפשר לראותם מתחלקים לקבוצות: אין קורין אבות אלא לשלושה: שני האחים – משה ואהרן; ושני המשיחים יוסף ודוד. אבל בעוד שיוסף, נע בין אבות לשבטים, וראה פחד יצחק סוכות מאמר י"ב) עומדת יחודתו של דוד בגאולת העתיד. (ולהלן הערה 131. אישיותם של האבות שתולה בעבר, תורתם של האחים משמשת בהווה, המשיחיות תתגלה לעתיד).
82. השווה ברכות י' ע"ב "כל האוכל ושותה ואח"כ מתפלל וכו' לאחר שנתגאה באכילתו. ועיי"ש במהרש"א.
83. שפ"א עמ' קי"ט תרס"ד ד"ה אחר יוה"כ.
84. שם, אמנם ראה ע"ז כ', ע"ב, ענוה מביאה לידי יראת חטא.
85. שם. ראה לעיל בפרק על בחינת המקום בסוכה.

דיוור הדדי זה "מגורים משותפים", ממתיק את השמוש הבלעדי בניב הדיאלוגי "אני והו הושיעה נא"⁸⁶ ונמצא שמי שזכו למדרגת הענוה ביוהכ"פ ראויים לדירה מיוחדת, כזו שגסי הרוח אינם נכנסים לתוכה, והרי היא דירת השכינה כלשון הכתוב "אשכון ואת דכא" [ישעי' נ"ז טו, שם].

מעגלי הענוה ערוכים זה לפנים זה. "בנ"י ענוי ארץ יותר מכל האומות וצריכין סוכה ודירה מיוחדת להיות מובדלים [מהגוים] גסי הרוח" [שם]. בתוך מעגל הענוה הישראלי ידאי שמתקיימות מדרגות-מדרגות בהתאם לעומק הענוה, וככל שגדלה מעלת העניו, דהיינו שמצטמצמת ומתגמדת מציאותו, כך מתרבה "המקום" המיועד לדיוור השותף, לשכינה, נמצא שהסוכה הולכת ומתמלאת בכבוד שמים, ככל שמתעמקת תחושת הענוה של יושביה. במעגל הפנימי ביותר נמצאת מעלת מרע"ה שהיה עניו מכל האדם, ולכן נתעלה לשמים שלא היה יכול לדור למטה"⁸⁷.

ישיבת הענוים בסוכה אינה רק סיבה לתוספת השמחה "ויספו ענוים בד' שמחה" [ישעיהו שם], אלא היא אף מקור השמחה, שהרי השכינה שורה במחיצתם - במעונם, ובמעון זה מצויה השמחה כמטבע לשון חז"ל: "שהשמחה במעונו"⁸⁸.

התייחסותו של משה לעניינא דיומא של סוכות נתלה אף בלולב ומיניו. "משה רבנו ע"ה הוא הלוחם מלחמות בנ"י כמ"ש, 'והיה כאשר ירים משה ידיו וגבר ישראל', [שמות י"ז יא] והיא מידת הניצוח"⁸⁹ ולולב ומיניו הוא בחינת משה רבנו לכן נקראו מאני קרבא⁹⁰ וסימן שנוצחין בדין"⁹¹.

86. סוכה מ"ה ע"א ושם ברש"י ובתוס'.

87. שפ"א שם קי"ט ד"ה אחר יוה"כ. מתוך דבריו עולה דיוק בלשון הכתוב: אשר ע"פ האדמה, מציאותו ע"פ האדמה הצטנפה עד כדי כך שלא נשאר לה מעמד כאן, ומשום כך מדירו מעל לעולמנו, בסוכה של מעלה "וסוכתי כפי עליך".

88. כתובות ח' ע"א. וראה בהערות בסדור עבודת - ישראל, "עדות - לישראל" עמ' פ"ז. והשווה עוד: תהילים ע"ו ג: "יהיה בשלם סוכו ומעונתו בציון".

89. שפ"א עמ' קי"ג תרנ"ד תרנ"ו ד"ה סוכה. על הקשר בין נצח לניצוח ונצחון ע"ע ר"ל עמ' נ"ב. "עולת ראיה" ח"א עמ' ר"ל - רל"ד. בדברי השפ"א מובלטת ההנגדה בין מידת משה המנצחת במלחמת עמלק ובין מידת אהרון המתיחסת לסוכה. "ענני כבוד בזכות אהרון" ויסודה בשלום "סוכת שלומך" ובהוד הפחד שהיא מפילה על העמלקים המתיראים ונכנעים מפני הענן.

90. עי' ויק"ר ל' ב. זוהר ח"א רכ"א ע"א.

91. שפ"א שם. וע"ע עמ' 238 תרס"ה ד"ה איתא במדרש. "ולולב למשה כמ"ש במ"א ויקח משה את עצמות יוסף עמו, וראה להלן על האושפיזא של יוסף דהוא הלולב המאגד את מיניו עמו".

לערכי השלום העולמי המיוצגים בסוכה, כשכל האומות חוגגים בה [זכריה י"ד טז] קדמה התמודדות בינלאומית בימי הדין.⁹² הלולב הזקוף, דמוי הכידון, בידי המנצח איש הנצח, הוא העדות לנצחון.⁹³

תהליכים אלה מקבילים לתהליך ההיסטורי הרמוז בדרשת חז"ל [שבת פ"ה ע"ב] "צורר המור דודי לי" 'אע"פ שמימר ומיצר לי" בגלות מצרים. הרי התכלית היתה - בין שדי ילין, שישכון בתוכם כמ"ש, 'אשר הוצאתי אותם וכו' לשכני בתוכם'. כך גם סוכות הוא בחינת בין שדי ילין שני שדיך, משה ואהרן, שתי הבחינות סוכה ולולב.⁹⁴

ומכאן הבנה נוספת בחובת הידיעה של הישיבה בסוכה "למען ידעו וכו' כי בסוכות הושבתי [יחד אתי] בהוציאי אותם, לידע כי תכלית יצי"מ היתה לשכון בתוכם", ושכינה זו נשארה בידינו בסוכה.

אמנם לא רק בסוכה ולא רק בלולב אלא אף בערבה האגודה ללולב מצא בעל שפ"א זיקה למשה. "ערבה דומה לשפתיים ופה" [ויק"ד ל' יד] 'והנה יש ב' שפתיים, ונראה הרמז כי שבח הפה הוא בדבור ושתיקה. כמ"ש מילה בסלע משתוקא בתרין⁹⁵ והרמז ב' ערבות, ב' שפתיים, הם בחינת אהרן ומשה, כי משה רבנו הוא כח הפה בתורה,⁹⁶ ואהרן כתיב ביה "וידום אהרון" והוא כוח השתיקה וגו' ובאמת ב' אלו תלויין זה בזה, כי כפי שמירת הפה כך יכולין לפתוח הפה בתורה וכו'. ואולי זה החילוק בין ערבה שבלולב שהוא בחינת הדבור בתורה⁹⁷ ומתחבר בד' מינים שהם עמודים גדולים [ואילן] ערבה בפני עצמה היא כח השתיקה ושמירת הפה".⁹⁸

92. ויק"ר שם. עשוי - השעיר - אבי עמלק. ראה לעיל אושפיזא דיעקב.

93. למהלך דברים זה כנראה רמז בסוכות האחרון לחייו תרס"ה ד"ה איתא במד': בימים הנוראים שנכנסים למשפט (מאבק עם הגויים) ומתענים ביה"כ וכו' שיזכו להשראת שכינה" (ענווה ודירור בסוכה).

94. שפ"א עמ' 238 תרס"ה ד"ה איתא במד'. וראה לעיל הערה 16.

95. מגילה י"ח ע"א, משמע שאף הדיבור בתנאים מסוימים הוא משובח, שוה סלע.

96. השוה דבר"ר א' סס"א, זוהר ח"א ר"כ ע"ב וב"הסולם".

97. וע"ע בפרק על הערבה.

98. שפ"א עמ' 226, תרנ"ד ותרנ"ו ד"ה קבעו חכמים.

אהרן

כניסתו של אהרן לסוכה היא בדרך המלך, ענני הכבוד - שהסוכה היא זכר להם - בזכותו של אהרן.⁹⁹ אכן, מתנות נוספות ניתנו לישראל כבאר וכמן, אולם מכולם לא נשאר זכר לדורות פרט לענני הכבוד. "לפי שאהרון היה בעל תשובה והכניס עצמו בחטא ישראל, והשיב אח"כ כולם בתשובה. לכן מתנה שלו נשאר לדורות שאחר עשי"ת [שהם כעין מהדורה בתרא על תשובת ישראל בסוף ארבעים יום אחרונים] מתגלה הארת ענני כבוד בסוכות".¹⁰⁰

אמנם ליחסו של אהרן לסוכה יש פן נוסף - בחינת השלום. "על ג' דברים העולם קיים: אמת, דין ושלום [אבות א', י"ח] והם ר"ה ויוהכ"פ וסוכות וגו', על ג' ימים טובים אלו מתקיימת כל השנה. ושלום הוא בסוכות כדכתיב 'פורש סוכת שלום'.¹⁰¹

את אהרן הגדירו במשנה [אבות א' יב] "כאובב שלום ורודף שלום". לכפילות זו יש הקבלה בדברי הנביא "שלום שלום לרחוק ולקרוב" [ישעי' נ"ז יט] שני שלומים אלו נתפרשו בזוהר¹⁰² כמתייחסים ליוסף וליעקב. בחינת ה"מרחוק" היא "מעולם העליון ביותר" ומכאן "ששלום מרחוק הוא בחינת בעלי תשובה שמושכין משלימות העליון".¹⁰³ לעומת זאת בחינת "הקרוב" היא של הצדיק והיא בחינת יוסף הצדיק שלא חטא כלל, אמנם השלימות-השלום המתיחסת אליו היא בעייתית שהרי הוא נעדר את מעלת התשובה "הגם שבעוה"ז חסר השלמות, מ"מ הצדיק יכול מצוא קצת שלמות בעולם". אכן על אהרן דרשו חז"ל¹⁰⁴ אשרי שבחרו וקרבו שהיו בו ב' המדרגות, צדיק ובעל תשובה. ולכן איפיונו: אוהב שלום ורודף שלום. הרדיפה היא אחר מה שאיננו בהישג יד, אחר מה שנמצא מרחוק, ולכן

99. ספרי דברים ש"ה. תענית ט' ע"א, וע"ע בפרק על עניינה של הסוכה : ענני הכבוד.
100. שפ"א עמ' 220 תרנ"א ד"ה איתא וכן תרנ"ה ד"ה מצוות הסוכה. וע"ע הגר"א בפרושו לשה"ש א' ד. ולעיל: בחינת המקום בסוכה הערה 6. ולהלן בפרק על דוד הערה 136 ובשנת תרנ"ה, תרמ"ט על היחס לחסד אברהם. וראה עוד ב"ברכי יוסף" או"ח ס' תרכ"ה, פרי צדיק" שמות עמ' 154. ליקוטי שפ"א סוכות ד"ה איתא פלוגתא.
101. שפ"א עמ' צ"ג תרל"ז ד"ה "בראשונה דברנו".
102. בראשית סוף עמ' ה. מקרה בודד הוא שבעל שפ"א עצמו מציין את המקור המדויק.
103. שפ"א עמ' 230 תרנ"ח ד"ה סוכה עמוד השלום. ועיין גם עמ' 224 תרנ"ג ד"ה איתא "זה החג היה בחינת אהרון אוהב שלום ורודף שלום". וע"ע ברכות ל"ד ע"ב, שם נדרש הפסוק שלום שלום וגו' כמקור לכלל "מקום שבע"ת וכו' ", הרחוק הוקדם בפסוק - עדות למדרגתו הבכירה של בעל התשובה.
104. במדב"ר ג' ב, וע"ע להלן הערה 136 תפיסה שונה במקצת.

היא בחינת שלום מרחוק, רודף את השלום מרחוק - מדרגת בעל תשובה. ואוהב את השלום הנמצא מקרוב - מדרגת הצדיק. ומאחר שסוכות הוא עמוד השלום, הרי שענינו של אהרן, מונח ביסודו, "הסוכה וענני הכבוד שהיו בזכותו של אהרן".¹⁰⁵

אמנם למרות יסודות השלום העומדים במרכז הסוכה, מופיע אף פן של מלחמה ביחס לולב ולמיניו. "איתא בזוה"ק¹⁰⁶ כי ד' מינים הם 'מאני קרבא'.¹⁰⁷ הקרב הזה התנהל בין ישראל לבין אויביהם ובסוכה מתקיימת חגיגת הנצחון והשלום, מיסודו של אהרן רודף השלום. אכן גם מלחמתם של ישראל מתאפיינת בשאיפת השלום. "כי תקרב אל עיר וגו' וקראת אליה לשלום, כי אפילו מלחמת בנ"י היא בבחינת השלום, שרוצין לקרב כל האומות ושיכניעו עצמן להכנס תחת כנפי השכינה", ומכאן קריאת השלום המתיחסת לסוכות, "בזה החג נותנין אחיזה לכל הבא להתקרב וכמ"ש שלעתיד יבואו כולם לחוג חג הסוכות". אלא שלעומת קריאה זו 'אני שלום - המה למלחמה' סרוב הגויים להתקרב והכפירה בעיקר הם הכרזת המלחמה.¹⁰⁸

בכוון נוסף מצא בעל שפ"א זיקה בין הסוכה, הלולב ואהרן. היחס בין הלולב לתמר מפורש במקרא, 'כפות תמרים' [ויקרא כ"ג מ] ואילו על התמר עצמו נדרש בדברי חז"ל [ב"ר מ"א א] "צדיק כתמר יפרח, מה תמר יש לה תאוה, כן הצדיקים

105. שפ"א דברים עמ' 230 תרנ"ח ד"ה סוכה עמוד השלום. אמנם דברי השפ"א בקטע מורכבים. כנראה שנאמרו בשבת חוהמ"ס באושפיזא של יוסף או אהרון. הפתיחה היתה שאף לשבת יחס לסוכת שלום שהרי חותמים בה "הפורש סוכת שלום" ווע"ע בעמ' 200 תרמ"ג ד"ה והנה כתיב: "בכל ש"ק שיש הארה מאור הגנוז, לכן פורש סוכת שלום עלינו ובסוכה הוא בפועל. ובשנת תרל"ד ד"ה "ענין הסוכה": פריסה לשון פרס וחלק, ולמה בחר לו חצי דבר וכו' אלא הוא עושה מחצי דבר - דבר שלם וזה הוא הפורש סוכת שלום). בחינת שבת מתייחדת במסויים ליוסף. (ראה להלן בפרק על יוסף הערה 126) ונמצא שפריסת סוכת שלום השבתית היא שלום מקרוב, ואולי לפי"ז פריסת שלום הסוכה היא בחינת אהרון. וראה עוד מה שכתב שנתיים אחרי זה בשנת תר"ס ד"ה סוכות עמוד השלום, על אוהב שלום בחינת הלולב, על היחס למשה, על בחינת הכהונה והלויה שנתאחדו אצל אהרון ותלה זאת בבעיה יסודית: כהנים: שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא.

106. ח"א רכ"א ע"א וע"ע ויק"ר ל' ב ולעיל הערה 89.

107. שפ"א 224 תרנ"ג ד"ה איתא בזוה"ק.

108. בסופו של הקטע דרש בעל השפ"א בצורה אופיינית את הפסוקים בתהילים קמ"ט: יעלו חסידים בכבוד, ירננו על משכבותם, רוממות וגו'. עלזון החסידים ושמחתם איננו בכבוד גרידא "כי מה כבוד מבקשים חסידים!! רק הוא ענני כבוד. ירננו על משכבותם - כי בסוכה אפילו בשניה מקיימים המצוה, מה שאין כן בכל המצוות. רוממות א-ל בגרום הוא ההלל והשמחה שמונה, וחרב פיפיות בידם הוא הד' מאני קרבא" [שפ"א שם]

יש להם תאווה לקב"ה". והשלים בעל שפ"א: "בכח זו התאווה מתדבקין אל הבורא. ובאלה הימים, אחר יוהכ"פ שנטהרו בנ"י [והרי הם בבחינת צדיקים] מתעוררת זו התאווה בלבנות בנ"י, ואיתא [תנחומא לך-לך ה'] 'תמר עולה לזמן רב', שאין הצדיק נשלם רק ביגיעה רבה, הרבה זמנים, אבל בכח בעל תשובה לתקן הכל ברגעא חדא, ועליו נאמר 'פרח כשושנה',¹⁰⁹ שפורחת בשעה מועטת כי לבע"ת כתיב אוהבם נדבה, ומסייע להם ביותר מן השמים לעורר הדבקות למעלה, וזה רמז הלולב ונענועיו [כלפי מעלה]."¹¹⁰

סגולותיו של התמר נדרשו¹¹¹ על אהרן "צדיק כתמר יפרח" - זה אהרן, 'והנה פרח מטה אהרן'; 'שתולים בבית ד' - 'פתח אהל מועד תשבו שבעת ימים".¹¹² "שכשנבחר אהרן נתדבק באלה ז' ימי המלואים להיות שתול בבית ד', והיה הכנה על כל עבודות שלו לדורות. כן בסוכות שנעשין בנ"י כבריה חדשה אחר יוהכ"פ ומיוחדים לעבודת הבורא כמו כהן¹¹³ לכן 'בסוכות תשבו שבעת ימים', הכנה בפרישה זו על כל השנה,¹¹⁴ ובלולב - להיות דבוק בשורש, 'כתמר יפרח', וחג הסוכות הוא בחינת אהרן, לכן יש בו סוכה ולולב".¹¹⁵

אולם לא רק בלולב מצא השפ"א קשר לאהרן אלא אף בערבה ובהתייחסות למשה. "ערבה דומה לשפתיים ופה' [ויק"ר ל' יד] והנה יש ב' שפתיים, ונראה הרמז כי שבח הפה בדבור ובשתיקה כמ"ש 'מלה בסלע משתוקא בתרין'¹¹⁶ והרמז ב' ערבות, ב' שפתיים הם בחינת אהרן ומשה, כי משה רבנו כח הפה בתורה, ואהרן כתיב ביה 'יידום אהרן' והוא כח השתיקה, ומאחר שמצינו כי גדול לה"ר מכל העברות, נמצא הבולם פיו בשעת מריבה גדול כוחו וכמ"ש ז"ל¹¹⁷ 'תולה ארץ על בלימה' על הבולם פיו וכו', והוא אהרן אוהב שלום ורודף שלום וגו', ואולי זה

109. הושע י"ד ו לעומת כתמר יפרח של בחינת הצדיק.

110. שפ"א עמ' קט"ז תרנ"ח ד"ה בענין הלולב. כנראה שהדברים נאמרו בשבת, ומכאן ההערה: ולכן בשבת א"צ לולב כי השבת עצמו מעלה את האדם אל השורש, כמ"ש במזמור שיר ליום השבת - צדיק כתמר יפרח, כמו שהצדיק בנפש כן השבת בזמן-כתמר יפרח.

111. ילק"ש תהילים ס' תתמ"ה.

112. נרסא זו נמצאת רק בכ"י רומי הובא בהערות, בובר תנחומא ישן, פ' שמיני ס' ד' ד"ה ויהי ביום וראה שם בהערות אות כ"ה.

113. ראה לעיל בפרק על בחינת המקום בסוכה בהשוואה למשכן.

114. שפ"א שם. וע"ע סוכה מ"ג ע"א על גז"ש בין ישיבת סוכה וישיבה בימי המילואים.

115. שפ"א שם, וע"ע מה שכתב בשנת תרס"ג ד"ה "עוד בזוה"ק" עמ' 236 על עשיית פירות יתולדות.

116. ראה לעיל הערה 95.

117. חולין פ"ט ע"א ושם ברש"י.

החילוק בין ערבה שבלולב שהוא בחינת הדבור בתורה ומתחבר בד' מינים שהם עמודים גדולים, וערבה בפ"ע היא כח השתיקה ושמירת הפה, לכן אמרו 'הביט ולא בריד'¹¹⁸ כי היא בחינת השתיקה"¹¹⁹.

יוסף

ענינו של יוסף ביחס לחג הסוכות קשור למצות ארבעת המינים,¹²⁰ קביעותו של סוכות לאחר ימים נוראים התפרשה בזוהר [ר"מ אמור ק' ע"א] ע"פ הפסוק המספר על סוף המאבק בין עשו ליעקב **ויושב עשו ביום ההוא לדרכו שעירה ויעקב נסע סכתה'** [בראשית ל"ג טז-יז] **כי אחר ר"ה ויוהכ"פ סט"א רודפת אחר בני והסוכות היא הגנה**¹²¹ למסגרת מגנה זו צרף בעל שפ"א את דברי המדרש [ב"ר פרשה פ"ד א'] **"כנוסו וכנוס בניו הצילו מיד עשו' כנוס בניו הוא הד' מינים שבלולב שכולל כל הפרטים"**. הפיצול בבית יעקב מעיד על בחינות נפרדות בנפשות של כל אחד מהשבטים¹²² וההקבלה אליהם במצוות בבחינות השונות של מיני הלולב.¹²³ אכן, למרות הפיצול כולם נאגדים ומתחברים אל ברכת הלולב. מכאן ההקבלה ליוסף, שהרי גם אם "אנחנו מאלמים אלומים" דהיינו לכל אחד בחינה בפני עצמו הרי לבסוף **"תסובינה אלומותיכם ותשתחוינה לאלומתי"**. "לולב הוא בחינת יוסף הצדיק שמאסף כל השבטים". "כי לכל שבט ודגל יש התאספות בפני עצמו כמו כל מין מהד' מינים. אבל כולם מתאספים ומתבטלים להלולב שהוא בחינת יוסף הצדיק והוא מעלה אותם עד שורש האחדות.¹²⁴ אכן כשחל אושפיזא של יוסף

118. סוכה מ"ד ע"ב.

119. שפ"א עמ' 226, תרנ"ד ותרנ"ו ד"ה קבעו חכמים

120. על היחס בין הסוכה לד' מינים וראה לעיל הערה 18, 16, ובפרק על ד' מינים.

121. עמ' 220 תרנ"א ד"ה איתא בזוה"ק. וראה לעיל: בחינת המקום בסוכה הערה 2.

122. קו מחשבה זה פותח במיוחד בזרם הפשיסחאי, באיזביצא ובלובלין, ראה כותלנו ח' עמ' 11.

123. ראה ויק"ר ל' יב: מה אתרוג שיש טעם ויש בו ריח כד ישראל וכו'. מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם וכו' ומכאן העמקה נוספת ביחס שבין הסוכה ללולב ומיניו: כנוסו וכינוס בניו: כינוסו – הוא הסוכה שמאסף כל נפשות בניי שע"ז רמזו "כל בניי ראוין לישב בסוכה אחת" וע"ש זה נקרא חג האסיף, וכינוס בניו הוא הד' מינים. שפ"א 220 שם.

124. שפ"א שם. וע"ע עמ' 196 תרמ"א ד"ה כתיב יפתח ה', וראה שפ"א עמ' ק"כ ד"ה "בפ' וזאת הברכה" ויוסף הצדיק כולל כל השבטים", וע"ע היטב שם 236, שנת תרס"ג ד"ה ואיתא. ובזוהר ח"א רכ"א ע"א וב"הסולם".

בשבת יש אף טעם פנימי להמנע מנטילת לולב¹²⁵ מפני שבשבת מתגלה בחינת יוסף הצדיק בעצם היום.¹²⁶

ההשוואה בין יוסף לעניני חג הסוכות ובזיקה ליסוד הצמיחה מקבלת בדברי השפ"א העמקה נוספת, מעין גזירה שוה בין הנפשות, בין הזמנים ובין בחינת המקום. "החג הזה נקרא חג האסיף והוא בחינת יוסף הצדיק¹²⁷ וכתוב ביה 'מאלמים אלומים בתוך השדה' כמ"ש [שמות כ"ג טז] 'באספך את מעשיך מן השדה". אלא שקו המחשבה נמתח אף להלן. עבודת השדה מתנהלת בששת ימי המעשה ששה ימים וששה לילות כמ"ש 'ויהי ערב ויהי בוקר'¹²⁸, עיקרה של עבודה זו - להוציא לחם מן הטבע, רוצה לומר: לברר את הטוב התכליתי מן הקליפות שהוא נתון בהם. במקביל ל"ב עידי עבודה אלו, הם י"ב השבטים המבררים את 'תערובות טוב בעולם'. וכשם שיממת השבת מאחדת את כל זמני העבודה בהעניקה להם את משמעותם הרוחנית כך יוסף מלכד סביבו את כל אחיו, "הוא בחינת השבת שהיא אחדות אחת".¹²⁹

דוד

הגדרתו של דוד כ"בעל תשובה" היא שמאפיינת את שייכותו לסוכה. כבר התברר לעיל¹³⁰ ש"מקומה" של הסוכה נתפס כ"מקום" שבעלי תשובה עומדים בו, שהרי הקמת הסוכה ותחימת מקומה באים מיד לאחר יוהכ"פ שעה שכל ישראל נעשים בעלי תשובה "וכמו כן בדוד המע"ה שהוא בעל תשובה¹³¹ איתא אין ישיבה

125. הושה את מניעת תק"ש ברה"ש שחל בשבת, לקוטי תורה דברים דף נו ואילך. פ"צ בראשית 96, "לתורה ולמועדים" עמ' 290 ואילך.

126. וע"ע על תפילת מוסף המקבילה ליוסף שפ"א בראשית 175, פרשיותיה של שביעית פ' ויגש, "וטבח טבח והכך" - זו סעודת שבת, ב"ר צ"ב, והושה פ"צ בראשית 189.

127. שפ"א 212 תרמ"ח ד"ה איתא בזה"ק. בודאי רומז כאן לצדיק המאחד את הדבקים בו, וכך בסוכה כשכל ישראל ראויין לשבת בסוכה אחת.

128. דהיינו שגם הבוקר וגם הערב מרכיבים את יממת העבודה, וראה עוד שפ"א דברים עמ' ק"ב תרמ"ד ד"ה במצות לולב

129. תרמ"ח ד"ה איתא בזה"ק, לקראת סופו. ע"פ כיוון הדברים מתגלה שאף במזמור צ"ב שכותרתו "מזמור שיר ליום השבת" שולט היסוד האורגני: שתולים, כתמר יפרח, ארז וכו'. ע"ע פרשיותיה של שביעית פ' שלח.

130. ראה בפרק על בחינת המקום בסוכה, הערה 7.

131. ראה מו"ק ט"ז ע"ב דוד בן ישי הקים עולה של תשובה. שוח"ט י"ח: נ"א. ענין זה נתבאר בהרחבה בספר "תקנת השבין" לר' צדוק מלובלין. ראה לדוגמא עמ' 74 שפרש את המדרגה האחרונה

בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד¹³² ועל הענין הזה אמרו 'במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד'¹³³.

מדברי בעל שפ"א עולה הבנה עמוקה בטעמה של זכות ישיבה בעזרה השמורה למלכי בית דוד בלבד.¹³⁴ מעלה זו אינה אמורה לגבי צדיקים גמורים שהרי אף "מלאכי השרת אין להם שם ישיבה"¹³⁵ אולם מי שהגיע למדרגה נעלה מזו, למעמד של בעל תשובה, למקים עולה של תשובה, אף מחסום זה נפרץ בפניו והרי הוא זוכה למקום מיוחד, למקום של בעלי תשובה, למקום ישיבה בעזרה.¹³⁶

הגדרות חז"ל המאפיינת את בעלי התשובה ביחס ל"מקום" מקום שבע"ת וגו', התפרשה אצל השפ"א כמקום גיאוגרפי בלעדי - ואין לך מקום כזה אלא בעזרה.

מעמדם של ישראל כבעלי תשובה היא שמקנה להם את הזכות להכנס לתחום המקודש של הסוכה ולקנות בה שביתה וישיבה כזו שזכו לה צאצאי בית דוד בעזרת המקדש "ודבר זה מתקיים ג"כ בחג הסוכות שבנ"י המה בעלי תשובה זוכין להיות נכנסין בסוכה שחל עליה שם שמים"¹³⁷ ביסוד הדברים מונחת השוואה בין הטריטוריות הקדושות "ולכן צריכה [הסוכה] להיות גבוהה עשרה טפחים משום דמעולם לא שרתה שכינה למטה מעשרה"¹³⁸.

ההשביעית בגדולת התשובה "דיחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם כולו" על היחיד מזרע דמע"ה [משית] שישוב בעצמה כזו ש"ימשכו ממנו - בהיותו הלב דכל ישראל - תוצאות חיים לכל הלבבות בני"י שבאותו הדור ושכל הדורות עד שעי"ז ימחלו לכל העולם כולו". וע"ע שם עמ' 104 ואילך.

132. עי' סוטה מ' ע"ב, סנהדרין ק"א ע"ב. רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ז ה"י, הל' מלכים פ"ב ה"ד.
133. שפ"א דברים עמ' 198, תרמ"ב ד"ה כתיב אשרי. ברכות ל"ד ע"ב, רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.
134. עיין רש"י סוטה מ' ע"ב אין ישיבה בעזרה דאין כבוד שמים בכך וגו'. אלא למלכי ב"ד שחלק להם המקום כבוד להראות שמלכותו שלמה. וע"ע ב"מרגליות הים" סנהדרין ק"א ע"ב ובפרוש לכתבי הקודש, אבן גנא'ה, מהדורת אז"ר עמ' 204.
135. רש"י סוטה מ' ע"ב.

136. לפרדוכס זה - מעלות הצדיק ובעל התשובה מצא השפ"א מקביל בזוג, משה ואהרון. "מרע"ה היה למעלה יותר ויותר, אעפ"כ נבחר אהרון להכנס לפני ולפנים. השלבים אצל אהרון: נבחר ונדחה ונתקרב (במד"ר ג' ב) וזהו אף התהליך אצל דוד. מהמשוואה שהעביר השפ"א עולה שכשם שהקרוב של אהרון כבעל תשובה משמעו - רשות כניסה לטריטוריה מקודשת, כך קרובו של דוד, סוף משמעה מלכות הגוררת עמה זכות ישיבה בטריטורית העזרה.

137. שפ"א דברים 198 שם.
138. שפ"א שם. וע' סוכה ה' ע"א. לפי דברי השפ"א מקבלת סוגיית הגמ' גם מימד הגותי, נוסף על הכוון ההלכתי של הלימוד מהפסוקים.

אמנם יחוד זה עצמו - של ישיבה במקום קדוש [שם] כמו הסוכה - צריך הסבר: מדוע דוקא הוא נתייחס לבעלי תשובה, "והטעם נראה כי הקב"ה מטיב לכל מי שיכול לקבל הטובה", ואולם הצדיקים הגמורים אם יכנסו ויורשו לשבת "בעל כרחם תהיה להם גבהות; לעומתם "בע"ת לבו נכנע ביותר, ויכולין להכניסו לפנים" ואין חשש שיבוא עי"ז לידי גיאות ח"ו.

לכל "המהלך" הזה מתאימה אישיותו של דוד כפי המסופר בספרי שמואל ודה"י, כפי העולה מפרקי תהילים וכפי שמצוין בדברי חז"ל.¹³⁹ ואכן באותו מקרא שממנו האסמכתא לישיבה בעזרה - **"ויבוא המלך דוד וישב לפני ד' "** [ש"ב ז' יח] נאמר **"מי אנכי ומי ביתי כי הביאתני עד הלום"** [שם].

הפן השני של דוד - בעל התהילים, אף הוא משייכו לימי הסוכות ובמיוחד להושענא רבה, יום הערבה. על הסמליות שבערבה דרשו חז"ל "אין בה טעם ואין בה ריח" [ויקרא רבה ל' יא] **"ערבה דומה לפה"** [שם, שם יג]. נמצא "שאותן שאין להם טעם וריח, א"כ מה להם - רק תפילה, וזו בחינת דוד נעים זמירות ישראל וגו' לכן תקנו הרבה תפילות בהושענא רבה".¹⁴⁰

מעלתו של דוד מתייחדת גם על פני האבות. "ג' מינים הם ג' אבות וגו' ובודאי קול הצדיקים שיש להם טעם וריח, עולה למדרגות רבות ביותר. אעפ"כ יש להם תערובות [יש ענינים צדדים בתוך] המעשים הטובים" לעומתם מי שאין לו טעם וריח הוא רק תפילה בלבד וז"ש 'תפילה לעני כי יעטוף' [תהילים ק"ב א] היינו שמתעטף כולו בתפילה כמ"ש¹⁴¹ 'זאני תפילה'. וזה ערב לפני ית' ונקראת ערבה [מלשון ערבות] ולכן נקרא הושענא רבה [ישועה רבה ומקיפת] כי ביום הזה נושעים בו גם השפלים שאין להם טעם וריח. והוא ישועה גם לדורות השפלים שלנו שאין לנו רק תפילה, וביום הזה נפתח שער תפילה בפיהם של ישראל".¹⁴²

פתח הישועה הרחב הנפתח ביום זה מכח ההתבטלות וההתאספות הוא פתח הגאולה. הערבה שאין לה עצמיות. משוללת תכנים, לא טעם ולא ריח, מתיחסת

139. סוטה י' ע"ב. ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ד. שוח"ט ט"ז יא, יג. ח', כב. זוהר ח"ב ק"א ע"ב.

140. שפ"א עמ' 188 תרל"ז ד"ה להו"ר. ווכן עיין עמ' 194 תר"מ ד"ה ערבה

141. תהילים ק"ט ד' וראה זוהר ח"ג מ"ט ע"ב.

142. שפ"א עמ' 194 תר"מ ד"ה ערבה. בהמשך הדברים רמז על היחס בין הו"ר ליוה"כ וחתם

"והמשכיל יבין". והשוה בכותרת לשנת תר"מ: ערבובי דברים שלא כסדר.

לציפיה, לתוכן שיבוא. בחינת צְפִיַת לישועה היא בחינת דוד המע"ה.¹⁴³ המצפה להושענא - לישועה הוא כלי מוכן להיות נושע בד'. ומכאן ההתייחסות המשיחית לדורות השפלים שאבדו כל עצמיות פרט לצפיה עצמה. וכך יתפרש אף הפסוק "דלותי ולי יהושיע" ע"י שיודעים שהם דלים וצריכין להושע - להם הישועה.¹⁴⁴ ולכן עיקר הישועה שיבוא משיח צדקנו במהרה מוכן דוקא להיות בדורות השפלים.¹⁴⁵

למושג "הושענא רבא" תיתכן משמעות נוספת המעידה על הצורך בישועה רבתי. צורך זה מעיד על סיכויים גדולים בצידם של סיכונים חמורים.

הסיכון והסיכוי כאחד נעוצים במעמד של מצות הערבה שהיא מנהג נביאים, מנהג זה, שאמנם כמנהגים אחרים אפשר להליץ עליו - מנהג ישראל תורה¹⁴⁶ - יסודו וחביבותו - במשמעותו שהקב"ה בוחר בבנ"י שיש בהם התקרבות בעצם, הגם שאין בהם טעם וריח עכ"ז ערבים הם לפניו והוא מידת דוד המע"ה דלית ליה מגרמיה כלום, רק מה שהוא כלי מוכן לקבל ולשמור כל הניתן בו למעלה", וזה הסימן [בערבה] פיה חלק.¹⁴⁷ מעלה זו מביאה אותם למדרגה נאצלה עוד יותר. אע"פ שאינם נביאים בני נביאים הם, והמנהג הנקוט בידם כדן תורה הוא [פסחים ס"ו] "והוא מצד שמכוונין בעצמותן לדעת עליונה, וזה עדות שיש להם דבקות בעצם למעלה".¹⁴⁸

143. עמ' 212 תרמ"ח ד"ה ענין הערבה בהו"ר ועיין גם ק"ד תרמ"ו ד"ה ביום הושענא רבא. "ולכן תקנו את צמח דוד בברכת מצמיח קרן ישועה".

144. עמ' 218 תר"נ ד"ה ליום הושענא רבא. וכך אף פרש את מאמר חז"ל (פסחים ק"ח ע"ב) דלותי ולי יהושיע, אע"פ שדלה אני במצוות לך אני, ולי נאה להושיע. וע"ע "מעין החכמה" תהילים כ"ה.

145. שפ"א שם. אמנם בהמשך (שם) הוסיף עוד פרוש, "אפילו אחר הישועה נשארים דלים, שצריכין לידע שהיא בחסד עליון, ומכאן התבטלותה של הערבה למינים האחרים שבלולב. הערבה הכשרה עלה שלה משוך, נמשכת אחר מינים גבוהים - דורות שלנו צריכים להתבטל, לדורות הראשונים, ואילו לצפצפה עלה עגול, שמהשפלות עושה לה בנין לעצמה ופסולה". והסיום בתפילה "והשי"ת הוא עוזר דלים ירחם ויחוס ויושיע לעם עני ודל, שמה נוכל להיות דלים מכמונו עתה. (לפני קרוב למאה שנה) ולד' הישועה"

146. רמ"א, שו"ע יו"ד שע"ו סעיף ד' וע"ע "סיני" תשרי תשכ"ה עמ' פ"ח.

147. שפ"א עמ' ק"ד תרמ"ו ד"ה ביום הושענא. והשווה עמ' 188 תרל"ז ד"ה להו"ר: הצפצפה שאין פיה חלק.

148. שפ"א שם.

אולם כאן הפתח המסוכן. "על בחינה זאת הוא עיקר הקטרוג וצריכין להיות נושע ישועה רבה בזה החלק של בחינת הערבה ולא על חנם קבעו הרבה בקשות ביום הזה וקראוהו הושענא רבה.¹⁴⁹

מנקודה זו של מעלת הדבקות ביום האחרון של החג יצא בעל שפ"א לערוך סיכום על מעלת חג הסוכות בכללו. עיקר דרגת הדבקות של ישראל התגלתה בפועל במדבר.

התעיה במדבר נתפסת כמקום שוטטות וחפוש אחר דבר ד'. "ישוטטו לבקש את דבר ד' " [עמוס ח' יב] היגיעה והחפוש נסתיימו במציאה "יגעתי ומצאתי", ומכאן "ימצאהו בארץ מדבר", המציאה המדברית. בדרגה של מציאה כזו, אמצאך בחוץ - אשקך. המדבר הוא המקום שבו "נתקיים בפועל 'ישקני מנשיקות פיהו' והוא הדבקות שנקראת השקה וחבור". כזכר לכך באה הסוכה, שהיא מקום החבור המשיק, הדיור המשותף, אך "עתה יש ע"ז קטרוגים וצריך [גילוי הדבקות] להיות בצנעא ולעתיד כתיב גם לא יבוזו לי".¹⁵⁰

149. שם. וע"ע בדבריו לר"ה עמ' ע' תרל"ד ד"ה בכסה.

150. שפ"א עמ' ק"ד, תרמ"ו ד"ה ביום הושענא רבה. כנראה שמפני עמקותם ותמציתם של הדברים ומפני רמזי פסיפס הפסוקים, חתם בפסוק "ישמע חכם ויוסף לקח" (משלי א', ה) ואולי רמז לצנעת הנושא של האושפיזין הבאים בהצנע לסוכה ומתגלים לצנועים.